

ПРЕЦЕДЕНТНІСТЬ ЯК МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ МАНІПУЛЯТИВНОГО ДИСКУРСУ БЛОГІВ

Пожидаєва Ірина Валентинівна,

канд. філол. наук, доц.

Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Ю. Бугая, м. Київ

У статті вивчається один із аспектів інтертекстуальності – прецедентність як механізм формування маніпулятивного дискурсу блогосфери. Матеріалом дослідження є фрагменти англо-, російсько-, українськомовних блогів. Маніпулятивність прецедентних текстів у блог-комунікації реалізується в їх поліфункціональному використанні, особливо в сильних позиціях дискурсів – заголовках постів. Співвіднесення значень вихідного й трансформованого прецедентних текстів дозволяє дійти висновку про пріоритети й настанови комунікантів. Трансформований прецедентний текст є своєрідним ціннісним орієнтиром для блоггової спільноти.

Ключові слова: прецедентний текст, віртуальний простір блогосфери, блог, маніпулятивність, мовна особистість, картина світу, асоціативний тезаурус, комунікативна норма, "коло своїх", трансформація, синтаксична структура, настанова комуніканта, когнітивна множина.

Постановка проблеми. Формування антропоцентричної парадигми в сучасній лінгвістиці пов'язане з інтересом до *людини, мовця*, при цьому увага дослідників переноситься з того, *що* говориться на те, *як* це говориться, який мовленнєвий намір рухає мовною особистістю при виборі мовних засобів. У цьому зв'язку, закономірним є інтерес науковців до інтертекстуальності, яка в широкому сенсі є феноменом імпліцитної компресії смислів, що актуалізуються автором відповідно до задуму мовлення і інтерпретується реципієнтом із опорою на певні пресупозиції і фонові знання [Арнольд 1995, 34]. Невід'ємною частиною структури мовної особистості є прецедентні тексти, що представляють собою "чуже слово" в широкому розумінні [Бахтин 1986, 270]. Прагматика прецедентних текстів припускає позиціювання ідеї через актуалізацію фонових знань аудиторії. Під *прецедентним текстом* у цьому дослідженні розуміється "текст, фіксований у свідомості носіїв мови певної мовленнєвої спільноти, що представляє факт культури в широкому розумінні й актуалізує деяку ситуацію" [Баранов 1994, 19].

Актуальність і наукова новизна нашого дослідження зумовлена необхідністю вивчення прецедентних текстів у віртуальному просторі блогосфери, оскільки вони є затребуваними елементами культурної пам'яті народу і різних соціальних груп, їхнє регулярне використання в інших текстах має маніпулятивний потенціал.

Мета дослідження – обґрунтування прецедентності як одного з механізмів формування маніпулятивного дискурсу блогів. **Об'єкт** дослідження – віртуальний маніпулятивний дискурс блогосфери. **Предмет** дослідження – явище прецедентності в дискурсі блогосфери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Визначення раніше не вивчених частин загальної проблеми або напрямів дослідження. Першим до поняття *прецедентний текст* звернувся Ю. М. Караулов. Д. Б. Гудков, В. В. Красних, І. В. Захаренко розробили теорію *прецедентних феноменів*. Розвиваючи точку зору Ю. М. Караулова, А. О. Евтюгина вважає, що "прецедентний текст є мінімальним культурним знаком, який виконує спеціалізовану прагматичну функцію, регулюючи відносини даного письмового тексту до відсутнього тексту, культурну пам'ять про який

зберігає прецедент, який потрапив у нову текстову середу" [Евтюгина 2000, 122]. Г. Г. Слишкін розуміє прецедентні тексти ширше, знявши деякі обмеження, виділені Ю. Н. Карауловим. На думку Г. Г. Слишкіна, можна говорити про тексти прецедентні для вузького кола людей; тексти, прецедентні на короткий термін [Слишкін 2000, 127]. О. А. Земська вважає, що прецедентними можуть бути тексти, включені в текст в незмінному вигляді (цитатія) і в трансформованому, переінакшене (квазіцитатія), оскільки вони добре відомі широкому колу осіб, мають властивість повторюваності в різних текстах [Земская 1996, 158].

Явище прецедентності в віртуальному дискурсі досі є недостатньо вивченим, прецедентність як механізм формування маніпулятивного дискурсу не вивчався взагалі. За думкою О. В. Лутовінової специфічний тип віртуальної лінгвокультури, "до якого так чи інакше долучається мовна особистість, соціалізуючись у віртуальному просторі, накладає великий відбиток на всі сторони спілкування. Внаслідок цього багато феномени віртуального дискурсу, що представляє собою текст, занурений у ситуацію спілкування у віртуальній реальності, набувають ряд специфічних рис" [Лутовінова 2008].

Виклад основного матеріалу. У дискурсах блогів зустрічаються всі типи прецедентних текстів, виділених Ю. Карауловим: тексти, важливі для особистості в пізнавальному й емоційному відношеннях; тексти, що мають надособистісний характер, тобто добре відомі оточенню цієї особистості, включаючи і попередників, і сучасників; тексти, звертання до яких відновлюється неодноразово в дискурсі мовної особистості [Караулов 2003, 216].

1. Тексти, значущі для особистості в пізнавальному й емоційному відношеннях. *It's been a beautiful day, even after the rain.* – <http://mcmurphy79.livejournal.com> (цитата з популярної англійської пісні "It's Been a Beautiful Day" Б. Кристоферса); *The age of uncertainty.* – <http://ageofuncertainty.blogspot.com> (алюзія на назву книги гарвардського економіста Д. Гелбрайта "The Age of Uncertainty"; *Фабрики робітникам, землю Дарт Вейдеру.* – <http://blogs.pravda.com.ua/authors/voznuyak>; *Українську землю – селянам!* – <http://blogs.pravda.com.ua/authors/kostenko> (приховані алюзії на відоме висловлювання В. Леніна "Мир – народам, земля – селянам").

Жили-были три девицы – Василиса Прекрасная, Василиса Премудрая и Василиса pre-release (<http://guronka.livejournal.com>). *Pre-release* (англ.) – поняття, властиве англomовній етнокультурі, що позначає 'попередній випуск продукту до початку офіційних продажів'. У наведеному прикладі вираз *Василиса pre-release* становить собою стилістичну контамінацію – змішування архетипичного російського іменування і запозиченого неологізму. На когнітивному рівні відбувається нарощення нового значення: *Василиса pre-release* – 'кандидат на звання справжньої Василиси' ("тестова" Василиса), що акцентує нову систему цінностей і створює текст з інформацією комунікативно привабливою для споживача, перед яким стоїть завдання "скоординувати свій мовний досвід з досвідом інших людей" [Гаспаров 1996, 6].

Прецедентні тексти цієї групи формуються на основі синтагматичних або парадигматичних зв'язків, що націлено на створення нового асоціативного тезауруса блогів спільноти. Синтагматичні зв'язки виявляються в лінійному поєднанні сегментів "чужої" (прецедентної) і "своїї" картин світу. *Канхвети спасуть світ. Тепер*

дефолт нам не грозить, я це відповідно заявляю. Потому що ми можеш розчитатися з МВФ та навіть з Росією за газ шоколадними канхветами (<http://didmyron.livejournal.com>). У цьому прикладі до "чужого" сегменту – синтаксичної конструкції *спасуть світ* (див.: *Красота спасет мир* – текст з роману "Ідіот" Ф. Достоєвського, що отримав прецедентний статус) приєднується "свій" актант *канхвети*, стилізований під розмовно-просторічну лексему, що надає всьому тексту іронічного відтінку, який підтверджується наступними коментарями.

2. Тексти, що мають надособистісний характер, тобто добре відомі оточенню цієї особистості, включаючи і попередників, і сучасників. У блозі <http://www.echomsk.spb.ru/blogs/plushev> було опубліковане посилання на ролик YouTube *Нашистка Света из Иваново*, у якому молода дівчина розповідає поганою російською мовою про досягнення партії "Єдина Росія". *"Мы стали более лучше одеваться, и не было того, что сейчас", стали "засеивать" больше земель, овощи там, рожь, вот это всё". Медицина тоже стала "хорошей", города благоустроены и с "жилем" тоже никаких проблем"*. Висловлювання дівчини одержали статус прецедентного тексту в російськомовній блогосфері, що реалізувалося в лавиноподібних іронічних коментарях. Прецедентність виявляється в присвоєнні назв: *Света "мы стали более лучше одеваться" дала интервью* (<http://teh-nomad.livejournal.com>); *Нашистка света из Иваново ...Хм, я даже и не знаю, что сказать.....Непонятно, в какой реальности она живет...* (<http://ilepshin.livejournal.com>); текстах гіперпосилань, де обігруються мовленнєві помилки героїні: *Мы стали более лучше одеваться* (<http://news.babr.ru>); *Светку стали более часто показывать* (<http://3lc3lc.livejournal.com>); *я заметил, что она стала более лучше одеваться* (<http://roggelo.livejournal.com>); гіперпосиланнях, де надаються іронічні коментарі "промови" дівчини: *Удивительно удовлетворенный жизнью человек Сыт и одет!!!!!!!!!!!!* (<http://bolshoy-karlik.livejournal.com>); *"Я бы запретила алкоголь, но не весь, а большинство" – эта фраза добила меня окончательно* (<http://Ingera1000.livejournal.com>).

Подібна прецедентність, з одного боку, демонструє настанову спільноти блогів на підтримку комунікативних норм, іронічне ставлення до комунікативної неграмотності; з іншого – формування "кола своїх", які використовують і формують прецедентний дискурс.

3. Тексти, звертання до яких відновлюється неодноразово в дискурсі мовної особистості. Маніпулятивний потенціал мають прецедентні тексти, що повторюються в дискурсах популярних блогерів. Наприклад, блогер <http://der-sch-shall.livejournal.com> маркірує рубрики свого блога в такий спосіб: *Красота это страшная сила ©, ф.раневская, Скандали, інтригі, розслідування, Шершавим езиком плоката*; російський блогер Б. Акунін (<http://borisakunin.livejournal.com>) використовує для називання підрозділів свого щоденника наступні прецедентні тексти: *Есть у эволюции начало, нет у эволюции конца, Помощь зала, Писатель у микрофона*. Автор блога пропонує соціально-оцінний метамовний коментар, демонструючи тим самим прагнення до упорядкування "чужої" і "своєї" картин світу: *Для молодых читателей поясню, что так когда-то называлась передача на советском радио, и само это название вызывает у меня антиностальгию*.

У дискурсах блогів прецедентні тексти можуть мати незмінний вигляд, наприклад, у назвах постів. *My acceptance of the universe is not optimism, it is more like*

patriotism. Chesterton. – <http://cheesy152003.livejournal.com>; *Kill it, cook it, eat it...* – <http://epictrader.wordpress.com> ("Kill it, cook it, eat it" – назва англійського мультфільму, що пропагує вегетеріанство); *Кохайтесь чорнобриві.* – <http://ibigdan.livejournal.com>; *Вміш кататись, вмій і санчата тягнути.* – <http://motaradi.livejournal.com/>

Частіше спостерігається трансформація прецедентних текстів, що реалізується за допомогою таких прийомів:

1) заміни слів. *Don't faze me, sorry, tase me, bro!* – <http://yorksranter.wordpress.com> (*Don't Tase Me, Bro!* – фраза, що стала крилатою, вимовлена студентом з Флориди А. Мейером, коли його не допустили на зустріч із сенатором Д. Кеннеді); *Вареники усіх країн – злипайтеся!* (<http://ibigdan.livejournal.com>);

2) переосмислення. Англ.: *Yellow brick road?* – <http://normblog.typepad.com>; *Політичний колобок.* – <http://blogs.pravda.com.ua/authors/pashaev>;

3) повної зміна лексичного наповнення первинної синтаксичної структури: *Ireland: They Say Cut Back, We Say Fight Back.* – <http://anarchism.pageabode> (віршовані рядки, які викрикують демонстранти на мітингах); *Письмо хана Мамая Князю Дмитрию.* – <http://blogs.pravda.com.ua/authors/haran> (посилання на назву відомої картини І. Рєпіна "Запорожці пишуть листа турецькому султану");

4) протиставлення прецедентного тексту "своєму", що фіксує події реальної дійсності: *The Madness of George III.* – <http://jhall1.livejournal.com>; *Садок вишневий коло хати, а ми всі в НАТО, в НАТО, в НАТО...* – <http://blogs.pravda.com.ua/authors/kucheriv>;

5) апеляції до відомого імені або ситуації: *You're like Humpty-Dumpty.* – <http://yourfreedomandours.blogspot.com>; *да здоровствует боря, самый політкультурний боря в міре.* – <http://blogs.pravda.com.ua/authors/voznnyak>.

Співвіднесення значень вихідного й трансформованого прецедентних текстів дозволяє дійти висновку про пріоритети й настанови комунікантів. Трансформований прецедентний текст є своєрідним ціннісним орієнтиром для блогів спільноти. Маніпулятивність прецедентних текстів у блог-комунікації реалізується в їх поліфункціональному використанні, особливо в сильних позиціях дискурсів – заголовках постів. Серед найбільш значущих функцій прецедентних текстів у позиції заголовка слід виокреслити такі:

1) *регулятивна* (керування дискурсивною діяльністю блогів спільноти): *I am a Guardian reader. You are a Telegraph reader. They are Sun readers.* – <http://yorksranter.wordpress.com> ("*I am You are They are*" – стартові фрази для тих, хто починає вивчати англійську мову); *Стукайте, може і відкриють...* – <http://blogs.pravda.com.ua/golovan>;

2) *імперативна* (функція, що актуалізує апеляцію до волі, почуттів, свідомості людини або спільноти). У блогосфері всіх мов, що досліджуються, актуальні прецедентні тексти, ключовим компонентом яких є лексема "Стоп!", що виражає крайню міру незадоволення ситуацією, яка склалася, й вимогу її припинити. *Travel Blogs – Stop Having a Boring Life.* – <http://stophavingaboringlife.com/travel-blogs/>; *Stop Fixing People.* – <http://psychologytoday.com>; *Стоп халтури.* – <http://blogs.pravda.com.ua/authors/svirko>; *Офіційний блог журналістського руху "Стоп цензури!"* – <http://stopcensorship.wordpress.com>;

3) *емоційно-оцінна* (співвіднесення інформації адресата із шкалою цінностей, нормами й принципами моралі адресанта): *Judgement Day for Piers Morgan.* –

<http://order-order.com> (П. Морган – відомий британський журналіст і телеведучий); *Судді легкої поведінки (під газом)*. – <http://blogs.pravda.com.ua/svirko>;

4) *самопрезентації* (самоподачі, самохарактеризації й саморозкриття особистості або спільноти в умовах дистанційного й опосередкованого через текст спілкування): *The Fool On The Hill*. – <http://epictrader.wordpress.com> ("The Fool on the Hill" – відома пісня групи "The Beatles"); *Під масками і без: хто-хто в інтернеті живе?* – <http://life.pravda.com.ua>.

Переосмислення прецедентних текстів, що використовуються у назвах постів, зумовлює маніпулятивність дискурсів. *Ми – європейці! Ми – європейці?* – <http://blogs.pravda.com.ua/authors/oliynyk>; *Голосуй за європейське майбутнє України!* – <http://blogs.korrespondent.net>; *Ви є у фейсбуці? Рух "Ми – Європейці" закликає висловити свою думку: чи має Україна стати європейською країною не лише за географічними ознаками*. – <http://gurt.org.ua/blogs>; *Відкритий лист інтернет-руху "Ми – європейці" до ЄП"*. – <http://holos-ameryky.livejournal.com>; *Загальнонаціональна акція "Європа – це свобода"*. – <http://politikasn.blox.ua>. У наведених прикладах референційна функція (позначення ситуації або об'єктів реального світу) прецедентних текстів, що стали маркерами дискурсів пострадянського періоду, змінюється на імперативну, емоційно-оцінну (*Ми – європейці?*); кумулятивно-трансляційну (*Відкритий лист інтернет-руху "Ми – європейці" до ЄП"*). Мета подібної багатфункціональності – керування дискурсивною діяльністю блоггової спільноти, переформатування її концептуальної картини світу в заданому адресантом напрямі.

Використання прецедентних текстів як засобу мовленнєвого впливу подібне до метафоричного, його прагматичне завдання – привернути увагу до проблемної ситуації, "підказувати, налаштовувати, наводити на певний тип вирішення й поведінки" [Баранов 1994, 17].

Діапазон прецедентних текстів у маніпулятивному дискурсі блогів дуже широкий. Він ґрунтується на фонових знаннях мережевої мовленнєвої спільноти, оскільки за прецедентним феноменом завжди стоїть якість уявлення про нього, загальне й обов'язкове для всіх носіїв певного національно-культурного менталітету, або інваріант його сприйняття, що і робить всі апеляції до прецедентного феномена зрозумілими. "Комунікація на рівні прецедентних текстів свідчить про єдину когнітивну множину комунікантів, достатній рівень їхньої освіченості й прагнення до еволюційності мови блога, формування громадської думки на рівні блогосфери в цілому, що надає маніпулятивному впливу глобального характеру" [Пожидаєва 2013, 127].

Прецедентні тексти є кодом культурно-мовленнєвої спільноти, володіння яким визначає "коло своїх", оскільки упізнання відбитих у тексті окремих об'єктів національної культури вимагає знання спільного вербального коду й фонових знань. Включення прецедентних текстів до повідомлення припускає розкодування їх семантики, а отже певний рівень компетенції комунікантів, що дозволяє використовувати єдиний знаковий механізм.

Прецедентний текст блога становить собою авторський вектор, що вказує особистості напрям інтерпретації тексту. Маніпулятивність у використанні прецедентних текстів визначає наступну пористість і трансформаційність комунікацій, у результаті чого прецедентний дискурс може отримати новий когнітивно-прагматич-

ний статус. Наприклад, до категорії мемів (фрагментів текстів, часто безглузких, що спонтанно набули популярності у віртуальному дискурсі) перейшли такі прецедентні тексти: *ICQ. Спасибо, что живая!* – <http://exler.livejournal.com>; *Фраза "Спасибо, что живой" упорно продвигается в мемы.* – <http://elhutto.livejournal.com> (прихована алюзія на фільм "Спасибо, что живой"). Фрагмент вислову Д. Муратова в одній з телепрограм *Не раскачивайте лодку, нашу крысу тошнит*, використаний Д. Биковим як гасло, уже в день появи спродукував 3000 посилань при пошуковому запиті: *Не раскачивайте лодку!* – <http://f5.ru/kaganov/post>; *Не раскачивайте лодку – она утонула.* – <http://twitter.com/#!/KermlinRussia>. Текст *Euro crisis* (167 млн посилань) прецедент ним став після заяви Д. Кемерона про те, що євро обвалиться до Нового року: *Eurocrats blame the euro crisis on Britain and America – obviously.* – <http://blogs.telegraph.co.uk/danielhannan>; *Euro crisis live: OECD predicts recessions in UK and eurozone.* – <http://www.guardian.co.uk/business>. *It's a Man's World* (назва відомих піснi Д. Брауна – 632 млн результатiв) теж набув прецедентного статусу: *A man's world: ending violence against women in Bangladesh* (<http://practicalaction.org>); *A Man's World?* – <http://www.vogue.co.uk/blogs>; *Newfeature: Aman's world? Darryn De La Soul on being a sound engineer.* – <http://www.thefword.org.uk/blog>; *A woman in a mans world.* – (<http://blog.sofeminine.co.uk/blog>).

Висновки. Прецедентні тексти можуть використовуватися "як інструмент, що полегшує й прискорює здійснюване мовною особистістю переключення з "фактологічного" контексту думки в "ментальний", а можливо й назад" [Барт 1989, 220]. Виявлення прецедентних текстів, що стали стимулом до активного обговорення будь-якої теми в спільноті блога, дає змогу визначити: а) проблеми, які хвилюють спільноту; б) рівень причетності комунікантів до проблемної ситуації; в) маніпулятивні прийоми, котрі застосовуються до цієї спільноти з метою досягнення певних цілей; г) мішені маніпуляції (потреби людей, їхні слабкості, стереотипи поведінки тощо).

Пожидаєва І. В., канд. філол. наук, доц.

Международный научно-технический университет имени академика Юрия Бугая, г. Киев

Прецедентность как механизм формирования манипулятивного дискурса блогов

В статье исследуется прецедентность как механизм формирования манипулятивного дискурса блогеры. Материалом исследования послужили фрагменты англо-, русско-, украиноязычных блогов. Манипулятивность прецедентных текстов в блог-коммуникации реализуется в сильных позициях дискурсов – заголовках постов. Соотнесение значений исходного и трансформированного прецедентных текстов позволяет сделать вывод о приоритетах и установках коммуникантов. Трансформированный прецедентный текст является своеобразным ценностным ориентиром для блогерского сообщества.

Ключевые слова: прецедентный текст, манипулятивный дискурс блогеры, когнитивное множество, картина мира, "круг своих", этнокультура.

Pozhidaeva I. V., Ph. D., Associate Professor

International Science and Technical University named after Academician Yuri Bugay, Kyiv

Precedent as a Mechanism of Blogs Manipulative Discourse Formation

The present paper addresses precedent as a mechanism of blogs manipulative discourse formation. The author researches fragments from English, Russian, and Ukrainian blogs. Precedent texts manipulativeness in blog communication is realized in titles, strong discourse positions. Meaning correlation of the original and transformed precedent texts allows to conclude about the communicants' priorities and attitudes. Transformed precedent text is a kind of value benchmark for blogging community.

Key words: precedent text, blogosphere manipulative discourse, cognitive set, model of the world, ethnic culture.

Література:

1. *Арнольд, И. В.* Проблемы диалогизма, интертекстуальности и герменевтики (В интерпретации художественного текста) : Лекции к спецкурсу / Ирина Владимировна Арнольд. – СПб. : Рос. гос. пед. ин-т им. А. И. Герцена, 1995. – 60 с.
2. *Баранов, А. Н.* Словарь русских политических метафор / А. Н. Баранов, Ю. Н. Караулов. – М. : Помовский и партнеры, 1994. – 351 с.
3. *Барт, Р.* Избранные работы. Семиотика. Поэтика / Ролан Барт. – М. : Прогресс, 1989. – 615 с.
4. *Бахтин, М. М.* Проблема речевых жанров // Эстетика словесного творчества / Михаил Михайлович Бахтин. – 2-е изд. – М. : Искусство, 1986. – С. 250–296.
5. *Гаспаров, Б. М.* Язык, память, образ: Лингвистика языкового существования / Борис Михайлович Гаспаров. – М. : Новое литературное обозрение, 1996. – 352 с.
6. *Евтюгина, А. А.* Функционирование прецедентных феноменов в политическом дискурсе российских СМИ / А. А. Евтюгина // Политический дискурс в России. – № 4. – М. : Диалог-МГУ, 2000. – С. 121–123.
7. *Земская, Е. А.* Цитация и способы ее трансформации в заголовках современных газет / Е. А. Земская // Поэтика. Стилистика. Язык и культура. – М. : Наука, 1996. – С. 157–168.
8. *Караулов, Ю. Н.* Русский язык и языковая личность / Юрий Николаевич Караулов. – М. : Эдиториал УРСС, 2003. – 264 с.
9. *Лутвинова, О. В.* Прецедентные феномены виртуального дискурса // Электронный журнал Знание. Понимание. Умение, 2008. – № 2 Языкознание. Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/>.
10. *Пожидаєва, І. В.* Лінгвопрагматичний аспект маніпулятивного дискурсу блогосфери (на матеріалі англійської, російської, французької й української мов) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15 "Загальне мовознавство" / Пожидаєва Ірина Валентинівна. – К., 2013. – 374 с.
11. *Слышкин, Г. Г.* От текста к символу: лингвокультурные концепты прецедентных текстов в сознании и дискурсе / Геннадий Геннадиевич Слышкин. – М. : Academia, 2000. – 139 с.

Стаття надійшла до редакції 10.04.14